

Prvi človek fašistične ureditve

Mussolini je s svojo zamisljivo korporativne fašistične države skušal najti tretjo pot med kapitalizmom in socializmom. Sanjal je tudi o obnovitvi nekdanjega Rimskega imperija. Polom v drugi svetovni vojni pa je s političnega prizorišča odpihnil tudi njegovo vizijo države.

Benito Mussolini je kot diktator vladal Italiji dobri dve desetletji.

Sredi meseca je bila predstavljena knjiga Richarda Boswortha »Mussolini«. Italijanski diktator, ki je dve desetletji vedril in oblačil po Italiji, je pomemben tudi za zgodovino Slovencev. V času njegove vladavine so Slovence v krajih, ki jih je po prvi svetovni vojni okupirala Italija, surovo preganjali. Mussolini se je »resno« lotil dela, ki so ga pred njim načrtali in deloma začeli že mnogi italijanski politiki od Camilla de Cavourja, Cadorne, Orlanda in tudi Giuseppa Garibaldija, da bi ustvarili enotno,

»veliko Italijo« z združitvijo vseh »neosvobojenih« italijanskih etničnih ozemelj v enotno državo in potem bolj ali manj odkrito tudi na teh ozemljih odstranili vse »tuje vplive«. Mussolini je torej skušal odkrito in surovo storiti prav tisto, kar so mnogi Italijani – od velikih, slavnih in pomembnih pa do manj slavnih in manj pomembnih – želeli videti (in

storiti), le da so svoje želje izražali manj odkrito. Mussolini je šel še precejšen korak naprej – njegova vizija je obsegala nič manj kot moderen, obnovljen Rimski imperij, ki bi obvladoval celotno območje Sredozemlja, od Levanta do Maroka in segal tudi do Bavarskih Alp ter v Podonavje, na južni strani pa bi obvladoval ozemlja ob Rdečem morju in toku Nila.

Sanje o imperiju

Ugledni zgodovinar J. P. Taylor je nekoč napisal, da se italijanska nacionalna osvoboditev konča pri vratih Trsta in se na tisti točki začne italijanski imperializem. Tako smo po spletu okoliščin Slovenci po prvi svetovni vojni postali preizkusni kamen, tako rekoč model, na kakšen način naj bi potekala italijanizacija ali morda »romanizacija« pokorjenih narodov v tem prihodnjem imperiju. No, imperij je seveda najprej treba osvojiti in med drugo svetovno vojno je Mussolini vrgel kocko v spregi z nacistično Nemčijo. Načrti se niso izšli, v nasprotju z Nemci italijanski moderni »rimski« osvajalci niti v prvi fazi druge svetovne vojne niso imeli kakšnega posebnega uspeha in še tisto, kar jim je uspelo doseči, je bilo bolj »šlepanje« na vojnih uspehih Nemčije. Potem ko je tudi Nemčiji pošla sapa, se je Italija sesedla skupaj s sanjami o novem imperiju. Mussolini sam pa je, strmoglavljen z oblasti, končal pod kroglo rojakov, nesojenih gospodarjev Sredozemlja.

Zagrizen socialist

Italijanski diktator se je rodil 29. julija 1883 v kraju Dovia di Predappio v italijanski pokrajini Romanja. Oče je bil lokalni kovač in prepričan socialist, mati pa verna katoličanka in lokalna učiteljica. Očitno je imel oče večji vpliv na sina kot mati. Oče, ki ni nikoli hodil v cerkev in je bil celo sovražen do vere, sploh ni privolil, da bi sina krstili. Poimenovali so ga Benito Andrea Amilcare. Prvo ime je bodoči diktator dobil po mehiškem reformatorju Benitu Juarezu, drugi dve pa v čast italijanskih socialistov Andrea Coste in Amilcara Cipriani-ja, ki ju je čislal oče Mussolini. Oče je na svojega prvorojenca prenašal svoje poglede, ki so bili radikalni socialistični, deloma celo anarhistični, vendar pa tudi s primesmi nacionalizma in občudovanja vojaške discipline. Mati je sicer izsilila, da so Benita poslali v katoliški internat na šolanje, čeprav ni bil krščen, vendar je bil Mussolini tam »hudo nesrečen«, saj se je navzel tudi očetovega ateizma. Sicer pa je bil dober učenec in je leta 1901 dobil certifikat osnovnošolskega učitelja.

Že naslednje leto je pobegnil v

Mussolini se je prostovoljno javil za frontno službo v prvi svetovni vojni. S pohodom 30 tisoč oboroženih fašistov na prestolnico Rim je Mussolini leta 1922 izsilil mandat predsednika vlade.

Švico, malo zaradi svojih republikanskih in proticerkvenih izpadov, deloma pa tudi zato, da bi se izognil služenju vojske. V Švici se je preživljal s priložnostnimi deli. Bolj pa se je zanimal za politiko in je iskal navdiha pri radikalnih socialistih, ateistih, anarhistih in tudi marksistih. Dodatno so ga omrežile tudi ideje Friedricha Nietzscheja in bil je oboževalec teh idej prav do svoje smrti. V tistem obdobju je postal zagovornik militantne revolucije, kakršno je pridigala druga internacionala, torej brezkompromisen boj z atentati, vstajami in nasilnimi štrajki. Zagovarjal je rušenje tako monarhije kot tudi demokratske družbe, odpravo kapitalizma, religije pa tudi liberalizma, kar vse je označil za dekadentno in škodljivo. Bil je aktiven med tamkajšnjimi izgnanimi italijanskimi socialisti, pisal za italijanske časopise in organiziral shode. Leta 1904, ko je dobil možnost pomilostitve za dezerterstvo pod pogojem, da odsluži vojaški rok, se je vrnil v Italijo in dve leti nato služil v regimentu bersaljerjev.

Do leta 1909 je nato delal kot učitelj, v socialistični stranki pa si je »delal ime«, zlasti na njenem militantnem krilu. Bil je urednik manjših revij in časnikov pod vplivom stranke, objavljajl je članke in eseje, polemike in brošure. V svojih

pisanjih in tudi nastopih je izražal svoje radikalne ideje, pozival k zrušenju monarhije, revoluciji, sesutju družbe, cerkve in promoviral Nietzschejeve ideje »nadčloveka«.

Italija je šla leta 1911 v vojno proti Turčiji, ker se je skušala polastiti nekaterih egejskih otokov in Libije. Mussolini je vodil protivojno krilo stranke, napadal je »imperialistično vojno« in dosegel, da so »provodne« člane vrgli iz stranke. Vodil je tudi velike demonstracije in štrajke, ki so bili naperjeni proti udeležbi v vojni, kar mu je prineslo pet mesecev zapora. Po prihodu iz zapora je postal eden najvplivnejših v socialistični stranki in prevzel vodenje strankinega glasila *Avanti!* ter popeteril njegovo prodajo na sto tisoč izvodov dnevno.

Prestop med nacionaliste

Izbruh prve svetovne vojne, v kateri je bila Italija sprva nevtralna, je mnoge levičarske stranke po vsej Evropi spravil v dilemo, ali naj podprejo vojna prizadevanja svoje države ali pa nasprotujejo »vojni za interese kapitala«. Italijanski socialisti so se odločili, da bodo nasprotovali in zahtevali, da Italija ostane nevtralna. Mussolini je tedaj podpiral strankino linijo in tudi napisal uvodnik, v katerem je kričal »Dol z vojno«. Že nekaj tednov nato pa je spremenil prepričanje in menil, da bi bilo treba iti v vojno na strani antante, ker bi zmaga le-te zrušila »nazadnjaške« režime v Nemčiji in Avstro-Ogrski, kar bi bilo dobrodejno za delavski razred, ki bi tako izkoristil kaos in politični vakuum po padcu režimov za izvedbo delavske revolucije. S temi pogledi pa je prišel v konflikt s strankino uradno linijo in bil po krajšem boju v vodstvu izključen iz stranke.

Po izključitvi je šel še nekoliko naprej v svoji politični transformaciji in začel trditi, da prva lojalnost pripada narodu in ne socialnemu razredu. Razredi se ne smejo izključevati iz naroda ali se boriti proti njemu niti ga ne nadomestiti, razredi morajo delati v dobro naroda na svojem področju in v medsebojni simbiozi, je grmel bodoči duče. Tako je postavil model prihodnje korporativne fašistične družbe. Ker je imel še vedno nekaj ugleda med socialisti in je bilo v stranki dosti tistih, ki bi bili pripravljeni podpreti vstop Italije v vojno, so vplivni provojni krogi Mussoliniju omogočili sredstva, da je lahko že oktobra 1914 začel izdajati svoj časopis *Il Popolo d'Italia*, v katerem je širil podporo vojni med levičarji in delavskim razredom na splošno.

Kot sveže pečeni nacionalist se je Mussolini prostovoljno javil na fronto in služil v 11. regimentu bersaljerjev. Po vseh pričevanjih je bil pogumen vojak, ki se ni izmikal nevarnostim, celo prostovoljno se je javljal za nevarne akcije, zato je bil odlikovan in povišan v deseterja. Devet mesecev je služil na prvi frontni liniji, dokler ni bil ranjen v eksploziji granate in ga je zadelo 40 drobcov. Zaradi posledic rane je bil s pohvalo odpuščen iz nadaljnje vojaške službe. Vrnil se je k politični agitaciji v podporo vojnih prizadevanj in tudi napisal knjigo o svojih vojnih doživetjih.

Po vojni je Mussolini ustanovil fašistično stranko, ki naj bi bila »tretja pot« med kapitalizmom in socializmom. Socializem je ocenil kot protinaroden in razdiralen, višjim slojem pa je očital, da so potegnili vse koristi iz vojne, medtem ko so »navadni ljudje« ostali na suhem, ob tem da so si že s svojim lojalnim vojskovanjem zaslužili več kot le drobtinice. Dodatno pa je menil, da je bila Italija opeharjena in ni dobila niti tistega, kar so ji zavezniki obljubili kot plačilo za vstop v vojno. S svojo agitacijo je žel množično podporo, toliko bolj, ker vladajoči krogi niso imeli podpore med množicami, ki so nenadoma dobile popolno volilno pravico, levica pa je bila zaradi medsebojnih sporov razcepljena. Mussoliniju so se pridružili mnogi odpuščeni vojaki, ki se po letih vojskovanja niso več dobro znašli v mirnodobnih razmerah, in iz teh je ustanovil strankino paravojaško milico, ki se je dobro obnesla v uličnih pretepih z levičarji.

Mussolini postane duče

Mussolinijeva stranka je imela leta 1922 700 tisoč članov in milijone privržencev pa tudi izvoljene predstavnike v parlamentu, med njimi Mussolinija. Politične krize povojnih vlad so Mussolinija prepričale, da so stranke šibke, kralj pa neodločen. Kapital si je želel stabilnost, da bi lahko posloval, in Mussolini se je odločil za akcijo. Oktobra 1922 je razgrnil svoj program »Želimo vladati Italiji«. Z obljubami stabilnosti je pridobil vsaj nevmešavanje, če že ne naklonjenosti višjih slojev in nato sprožil »pohod na Rim«. Kakšnih 30 tisoč oboroženih fašistov se je pridružilo pohodu proti prestolnici, ki so ga vodili štirje vodje fašistične milice, medtem ko je Mussolini kot

S spretno propagando je Benito Mussolini v tujini zbudil vtis o uspešnosti svoje politične vizije. V velikimi projekti je postal praktično zgodba o uspehu.

politični vodja na začetku stal ob strani. Vojska in policija nista hoteli spopada s svojimi včerajšnjimi soborci iz vojne, levičarske stranke si niso upale v odprt spopad pa tudi kralj in vlada si nista upala tvegati državljanske vojne. 28. oktobra so fašisti nemoteno vkorakali v Rim in kralj je v okviru svoje ustavne pravice podelil mandat za sestavo vlade Mussoliniju, čeprav fašisti v parlamentu še zdaleč niso imeli potrebne večine.

Prva tri leta je Mussolini vladal previdno, v navidezni parlamentarni demokraciji. Prva leta je oblast prevzemal mehko, potihoma, ko se je fašizirala državna uprava in so se uvajale spremembe za ustanovitev korporativne države, kot si jo je zamislil bodoči diktator. Fašizirali so vojsko in policijo in ustanovili tajno službo ter počasi uvajali cenzuro, ampak načeloma so druge politične stranke pustili še pri miru. Glavni udarec je padel po nacionalnih manjšinah v »novoosvojenih« predelih, se pravi po Slovencih in Hrvatih na Primorskem in v Istri ter tudi Nemcih na Južnem Tirolskem; francosko manjšino v Aosti so v tej fazi pustili na miru.

Leta 1925 pa je Mussolini odpravil vse stranke razen fašistične ter uvedel enopartijski sistem. Ta drugi udar mu je presenetljivo dobro uspel, saj ni bilo kakšne večje opozicije ne v strankah strank in ne med ljudstvom. Mussolini je tako dejansko postal diktator Italije, duče,

kot so ga klicali njegovi privrženci. Edina dejavnika, ki sta mu stala nasproti, sta bila kralj in Katoliška cerkev. Kralj je obdržal nekaj posebnih pravic, ki bi lahko prevrnile fašistični politični voz, zato je Mussolini z monarhom »delal v rokavicah«. Glede Katoliške cerkve pa je duče, čeprav še vedno ateist, prišel do spoznanja, da bi bil direkten spopad z njo politični samomor. Zaradi tega je skušal igrati kar se da pazljivo. Dal se je krstiti in dal krstiti tudi svojih pet otrok, z ženo Rachelo (poročila sta se civilno leta 1915) sta opravila še cerkveno poroko. Razrešil je tudi »vatičanski problem«, ki je šest desetletij zastrupljal odnose med cerkvijo in Italijo. Leta 1870 je namreč Italija na silo zasedla Papeško državo, papež pa je pobegnil v Vatikan in se razglasil za ujetnika. Vsi poskusi pomiritve so propadli, nato pa je Mussolini leta 1929 sklenil dogovor. Priznal je Vatikan kot samostojno državo, izplačal milijardno odškodnino za zasedeno ozemlje in razglasil katolicizem tudi uradno za državno vero v Italiji. Vatikan je na drugi strani priznal neizbežno, se pravi okupacijo nekdanje Papeške države.

Mussolini je nato do leta 1935 gradil svojo vizijo države. Večal je oborožene sile, veliko truda je vložil v industrializacijo in modernizacijo države, še posebej nerazvitega juga. Mimogrede, z brutalno akcijo je tudi »polomil« mafijo na Siciliji, ki se je prvič znašla pred

nasprotnikom, ki je bil še nekoliko bolj brutalen, kot je bila sama. Uvedel je velike projekte melioracij za pridobivanje novih kmetijskih površin, gradil mnoge prometnice in infrastrukturo nasploh. Uvedeni so bili mnogi socialni projekti v korist delavcev in kmetov ter nasploh socialno šibkejših slojev. S spretno propagando je Mussolini v tujini ustvaril vtis, da je njegova »tretja pot« uspešna, zaradi česar si je pridobil veliko občudovalcev v tujini. Odpora v sami Italiji je bilo bore malo, še najmočnejši je bil odpor gibanja TIGR, ki se je upiralo italijanizaciji Slovencev in Hrvatov. Na Južnem Tirolskem je bilo nacionalnega odpora komaj za vzorec, v višjih italijanskih slojih in liberalnih krogih tudi, nekaj malega med intelektualci ter nekaj malega med militantnimi anarhisti, socialisti in komunisti. Skratka, zgodba o uspehu.

Iz višav v brezno

Potem pa je začelo iti navzdol. Mussolini se je odločil, da bo zgradil svoj sredozemski imperij. Najprej je začel s kolonialno vojno proti Etiopiji, ki je trajala šest mesecev in se je Italija v njej precej osmešila, še bolj pa se je osmešila z intervencijo v španski državljanski vojni. Uspešna osvojitve Albanije leta 1939 je bil komajda obliž na rano. Mussolini je junija 1940 vstopil v vojno na strani Nemčije in napadel Francijo, ki je bila že na tleh, a spet brez posebnega

Mussolini je sklenil politično zaveznitvo s Hitlerjem. Na fotografiji leta 1938 na Münchenski konferenci skupaj s Chamberlainom, Daladierjem, Hitlerjem in italijanskim zunanjim ministrom Ciano. Mussolini je junija 1940 vstopil v vojno na strani Nemčije in napadel Francijo.

uspeha. Severnoafriška armada, ki jo je hkrati poslal duče za osvojitve Egipta, je doživela polom, prav tako operacija proti Grčiji v oktobru 1940. Šele izdatna pomoč Nemčije spomladi 1941 je rešila italijansko vojsko porazov in prinesla tudi nekaj novega plena na račun nemške zmage v Jugoslaviji in Grčiji. Tedaj so bile dučejeve delnice v tujini že na dnu, njega in posledično vse Italijane je tujina (z Nemčijo vred) gledala kot zahrbtno šakale in še v tej vlogi kot

nesposobne. Kralj, vojaški vrhovi in industrialci so že slutili katastrofo in tudi fašisti, vsaj tisti, ki so imeli dostop do informacij, so začeli dvomiti o uspehu vojne. Serija nemških uspehov v prvi polovici leta 1942 je malo pomirila dvomljivce, potem pa je vse zgrmel v brezno. Italijanska armada v Rusiji je bila izbrisana med stalingrajsko operacijo, italijanska pomorska sila je doživljala udarec za udarcem, izgubljena je bila tudi vojska v Afriki. Sodu je dno izbila invazija na Sicilijo julija 1943 in tedaj so se dučeju odrekli celo njegovi tesni sodelavci. Petindvajsetega julija 1943 so ga odstavili in istega dne je tudi kralj potrdil dučejevo odstavitev ter dal mandat prehodni vladi generala Badoglio, da reši Italijo iz vojne. Mussolinija so aretirali in odpeljali v internacijo v Gran Sasso v Abruzzih.

Potem ko je Italija septembra 1943 objavila kapitulacijo in preskok v tabor zaveznikov, so državo okupirali Nemci. Hkrati je bila sprožena reševalna operacija, v kateri je enota SS-komandosov rešila dučeja in ga prepeljala na sever države. Mussolini je tedaj ustanovil Socialno italijansko republiko, ki pa je obstajala pravzaprav le kot tvorba po milosti Nemčije in je nihče ni priznal kot države. Mussoliniju je sicer uspelo poravnati račune zaradi odstavitve z nekaj nekdanjimi sodelavci, ki so mu julija 1943 obrnili hrbet in ki so mu zdaj prišli v roke, med njimi tudi njegov lastni zet. Po hitrem sojenju zaradi »veleizdaje« so jih enako hitro postrelili.

Propad Nemčije je pomenil propad tudi za Mussolinija. Z nekaj sodelavci in ljubico se je skušal pod kritjem nemških vojakov prebiti v nevtrarno Svico, a so jih ujeli italijanski protifašistični gverilci. Po hitrem postopku so jih 28. aprila 1945 postrelili, trupla pa prepeljali v Milano, kjer so jih javno razstavili tako, da so jih obesili za noge. ✕

Trupla usmrčenega fašističnega diktatorja Benita Mussolinija in njegovih bližnjih sodelavcev so bila javno razstavljena v Milanu konec aprila 1945.